

ERESCHULD: HERSTEL EN PERSPECTIEF VOOR GRONINGEN

MAART 2023

INHOUD

Vooraf	5
Nederland heeft een ereschuld aan Groningen en de Groningers.....	6
Schadeafhandeling en versterking moet per direct milder, makkelijker en menselijker.....	7
Herstel van gelijke kansen voor Groningers	7
Nieuw perspectief voor Groningen.....	8
Inlossen van een ereschuld.....	8
Hoofdstuk 1: Herstel, versterking en gezondheid	9
1.1 Schadeherstel, versterking en gezondheid.....	10
1.2 Leefbaarheid en voorzieningen.....	12
1.3 Groningen aardgasvrij in 2035	14
Hoofdstuk 2: Nieuw perspectief	15
2.1 Transitie 1: van turf en gas naar duurzame energie.....	16
2.2 Transitie 2: van zorg naar gezond en gelukkig ouder worden.....	17
2.3 Transitie 3: van graanrepubliek naar een natuurinclusief en klimaatadaptief landelijk gebied	18
2.4 Innovatie, onderwijs en arbeidsmarkt.....	18
2.5 Infrastructuur en bereikbaarheid.....	19
Hoofdstuk 3: Financiën.....	20
Met & voor Groningers.....	23
Nadere uitwerking schade, versterking en gezondheid	24
Groningen: van win(st)gewest naar pronkjewail!.....	24
Inleiding	24
Winning	25
Schade.....	26
Versterken	30
Sociaal en gezondheid.....	32
Lopende programma's.....	33
Subsidieregelingen.....	37
Specifieke kosten van gemeenten en provincie.....	38

VOORAF

Op vrijdag 24 februari 2023 is het eindrapport van de parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen gepresenteerd. Het rapport maakt in heldere taal duidelijk wat de Groningers al jaren ervaren: er is sprake van een ongekend systeemfalen onder verantwoordelijkheid van de Rijksoverheid met een rampzalige situatie voor Groningers tot gevolg. Groningen is als wingewest stelselmatig en langjarig ondergeschikt gemaakt aan het verdienen van geld. Het moet niet langer gaan om de aansprakelijkheid die de oplossingen bepaalt en beperkt. De commissie spreekt terecht over een morele ereschuld aan Groningen.

De stap van aansprakelijkheid naar ereschuld betekent een nieuwe werkelijkheid. In Groningen hebben we in gezamenlijkheid nagedacht over een eerste geloofwaardige stap naar het inlossen van deze schuld. Wat moet er gebeuren om schadeafhandeling en versterking, zoals de commissie aanbeveelt, milder, makkelijker en menselijker te maken? Hoe bieden we jongeren dezelfde kansen die leeftijdsgenoten elders hebben? Wat is nodig om perspectief te bieden aan een regio die decennia wingewest is geweest? Hoe wordt Groningen weer een provincie waar je fantastisch kunt wonen, werken, opgroeien en gezond oud kunt worden?

Wij zijn als gemeenten, provincie en waterschappen in Groningen doorlopend in gesprek met onze inwoners, maatschappelijke organisaties en andere partijen over de antwoorden op deze vragen. Op basis daarvan presenteren we nu dit integrale pakket. We voelen ons hierin gesteund door de gezamenlijke verklaring van 8 maart 2023 van alle volksvertegenwoordigers in Groningen waarin ze eisen dat de Groningers recht wordt gedaan. Dit geldt ook voor de voorstellen van het IMG van 23 maart 2023 met een denkrichting om schadeafhandeling milder, makkelijker en menselijker te maken.

We zetten met dit integrale pakket uiteen hoe wij de ereschuld invullen die het Rijk moet inlossen. Dit begint met de inzet rond schade & versterken en gaat verder met het bieden van nieuw perspectief dat daar onlosmakelijk mee verbonden is. Het één kan niet zonder het ander. We nemen uiteraard de tijd om dit pakket samen met Groningers, maatschappelijke organisaties en anderen verder in te vullen en uit te werken. Voorop staat dat het fundamenteel anders moet. Langjarig. Structureel. Koste wat het kost. En samen met Groningers.

NEDERLAND HEEFT EEN ERESCHULD AAN GRONINGEN EN DE GRONINGERS

Zestig jaar gaswinning in Groningen heeft Nederland grote economische voorspoed gebracht. De inkomsten voor de Staat van de gaswinning uit het Groningenveld bedroegen 363 miljard. Slechts 1% daarvan landde in Groningen. Ondertussen is het leven, het welzijn en de woonomgeving van Groningers ernstig geweld aangedaan. Dat is niet alleen het gevolg van de gaswinning zelf, maar komt ook door de manier waarop de Rijksoverheid hiermee is omgegaan. Dit systeem heeft op zichzelf leed veroorzaakt en

verergerd. De belangen van de Groningers waren stelselmatig onderschikt aan het verdienen van geld. De commissie concludeert dan ook dat Nederland een ereschuld heeft aan de Groningers en aan Groningen.

Het inlossen van deze schuld begint bij het herstellen van schade aan iedere betrokken inwoner en ieder betrokken huis. Gaat via de straat naar het dorp of de wijk en al haar inwoners. Tot en met het perspectief voor de gemeenten en de provincie als geheel.

SCHADEAFHANDELING EN VERSTERKING MOET PER DIRECT MILDER, MAKKELIJKER EN MENSELIJKER

Groningers moeten weer veilig kunnen wonen en leven. Dit is een absolute voorwaarde voor welke ontwikkeling van Groningen dan ook. Problemen op het gebied van schadeafhandeling en versterking moeten direct worden opgelost. Dat begint met het anders benaderen van bewoners en ondernemers. Zij hebben niet om de situatie gevraagd. Schadeherstel en versterking zijn geen gunsten. De juridische aansprakelijkheid is de absolute ondergrens van de meetlat en zeker niet voldoende. Daarboven en daarnaast is nog veel meer nodig om tot oplossingen te komen. Groningers moeten geholpen worden met hun gezondheidsproblemen. De commissie legt terecht de nadruk op het morele perspectief: er moet geredeneerd worden vanuit de morele verantwoordelijkheid om Groningers hier beter uit te laten komen. Dit betekent:

- Inwoners en ondernemers moeten volwaardige gesprekspartners zijn en oplossingen moeten vanuit hun perspectief worden gevonden.
- Ontzorging van bewoners en werken vanuit vertrouwen. Het Rijk stopt met het opzadelen van bewoners met mogelijke gevolgen van precedentwerking.
- Bevoegdheden en budgetten om onmiddellijk te doen wat nodig is. De provincie, gemeenten en uitvoeringsorganisatie Instituut Mijnbouwschade Groningen (IMG) en Nationaal Coördinator Groningen (NCG) moeten beschikken over alle daarvoor noodzakelijke wettelijke ruimte, mensen en middelen.
- Versterken met kwaliteit. Versterking moet bijdragen aan de kwaliteit van Groningse dorpen en het Groninger landschap. Groningers moeten zich thuis kunnen blijven voelen in hun mooie provincie.

HERSTEL VAN GELIJKE KANSEN VOOR GRONINGERS

Herstel gaat verder dan het dichten van scheuren in muren en versterken van huizen, de sporen van gaswinning zijn dieper. Het vraagt herstel van gemeenschappen, sociale cohesie en voorzieningen in straten, dorpen en wijken. Herstel van kansen voor jongeren die opgroeien in een bewust achtergesteld gebied. Het vraagt verduurzaming omdat het onbestaanbaar is dat juist Groningers kampen met de grootste energiearmoede van Nederland. Alle huizen moeten verduurzaamd zijn en alle Groningers moeten toegang hebben tot scholing, sport, mentale ondersteuning en werk. Met investeringen in leefbaarheid, openbare ruimte en voorzieningen en dorpen en wijken werken we aan duurzaam perspectief voor gemeenschappen.

NIEUW PERSPECTIEF VOOR GRONINGEN

Het bieden van nieuw perspectief voor Groningen en Groningers is onlosmakelijk verbonden met herstel. Zo geven we Groningers zicht op een betere toekomst. Daarbij kan Groningen een onderscheidende bijdrage leveren aan de Nederlandse economie in de komende decennia. We willen investeren in drie transities:

- De overgang naar een duurzaam energiesysteem
- Van zorg naar gezond en gelukkig ouder worden
- Naar een natuurinclusief en klimaatadaptief landelijk gebied

In Groningen is de kennis op deze thema's al in huis: we ontwikkelen Groningse antwoorden voor mondiale vragen. Nieuw perspectief komt niet zonder investeringen in innovatie, onderwijs en een toekomstbestendige arbeidsmarkt. In de Toekomstagenda Groningen hebben we hiervoor plannen uitgewerkt. Daarin zijn bestaande plannen, onder meer uit Nationaal Programma Groningen, samengebracht.

Voor perspectief is een robuuste infrastructuur en goede regionale en (inter)nationale bereikbaarheid randvoorwaardelijk.

INLOSSEN VAN EEN ERESCHULD

Een geloofwaardig antwoord op de conclusies van de commissie moet mensen helpen, herstellen wat stuk is en perspectief bieden voor Groningers. Nu is het moment dat het Rijk en Groningen concrete, structurele en harde afspraken moet maken. Daarom hebben we een samenhangend pakket ontwikkeld dat uit twee delen bestaat:

- Herstel, versterking en gezondheid
- Nieuw perspectief

Over schadeherstel, versterking en gezondheid is geen onderhandeling mogelijk: koste wat kost voor zolang het duurt. Er dient perspectief te worden geboden; dit vraagt om langdurige en structurele financiering. Wij gaan uit van 30 miljard voor minimaal 30 jaar, via een inflatiebestendig, langjarig en wettelijk verankerd fonds en een realisatieplicht voor de randvoorwaardelijke infrastructuur.

HOOFDSTUK 1

HERSTEL, VERSTERKING EN GEZONDHEID

Het begint bij de inwoner. Pas als schade, versterking en de gevolgen voor de gezondheid fundamenteel anders, structureel en koste wat het kost worden aangepakt en de kansen voor Groningers zijn hersteld is een mooie toekomst voor Groningen mogelijk. In dit hoofdstuk staan we stil bij wat hiervoor nodig is.

De gevolgen van de gaswinning laten nog jaren diepe sporen na in onze provincie. Pas als woningen veilig zijn, schade is vergoed en de inwoners zich weer gezond voelen, ontstaat er voor veel inwoners weer ruimte om na te denken over de toekomst. Een toekomst voor Groningen die we als regionale bestuurders samen met onze inwoners vorm willen geven. Dat toekomstperspectief komt aan bod in het volgende hoofdstuk.

Tegelijkertijd is het één onlosmakelijk verbonden met het ander. Zonder het fundament van een betere aanpak van schadeherstel, versterking en gezondheid kan van nieuw perspectief voor Groningen geen sprake zijn.

Sinds de beving in Huizinge in 2012 is gewerkt aan het opzetten van een organisatie voor de versterking van woningen in het aardbevingsgebied. Dit geldt ook voor de afhandeling van schade. Nu, ruim 10 jaar later, constateert de commissie wat we in Groningen allang weten: de aanpak heeft de schade aan en voor de inwoners vergroot. Te veel inwoners zitten in onzekerheid en zijn vastgelopen in het proces van versterking en schadeafhandeling. Dit heeft een enorme impact op het dagelijks leven en daarmee de gezondheid en het welzijn van de Groningers. Beloften om Groningen beter achter te laten zijn niet nagekomen. Er is onvoldoende aandacht voor de kwaliteit van bouwen en bewoners moeten knokken om de verduurzaming van hun woning bij de versterking mee te kunnen nemen. We moeten constateren dat nog altijd het financiële aspect geredeneerd vanuit aansprakelijkheid leidend is. Het is noodzakelijk deze bepalende en beperkende redenering vanuit alleen aansprakelijkheid per direct te verlaten. Deze staat goede en noodzakelijke oplossingen in de weg.

Niet alleen woningen vragen om herstel. De gaswinning heeft ook schade toegebracht aan de leefbaarheid van Groningen, de gezondheid en bestaanszekerheid van Groningen en de kansen voor jongeren. Groningen kampt bovendien met de grootste energiearmoede van Nederland. Daarom moeten we de energiearmoede direct aanpakken en alle woningen verduurzamen om toekomstige armoede te voorkomen. Alle Groningers moeten toegang hebben tot scholing, sport, mentale ondersteuning en werk. Met wijk- en dorpsvernieuwing werken we aan een duurzaam perspectief voor gemeenschappen en kernen.

1.1 SCHADEHERSTEL, VERSTERKING EN GEZONDHEID

Voor schadeherstel en versterking zijn aansprakelijkheid en budget niet langer de grens die oplossingen frustreren. De verschillen die zijn ontstaan in de versterking zijn het gevolg van het falende systeem gericht op juridische aansprakelijkheid en beperken van financiële consequenties van besluiten. Dit systeem zelf heeft leed veroorzaakt en verergerd. De stap van gebiedsgericht- naar risicogestuurd in 2018 is een belangrijke bron van ellende geworden. Hiermee is het systeemfalen van enkele gebieden naar het hele aardbevingsgebied getransporteerd.

Het is klip en klaar dat het anders moet. Daarbij moet de bewoner en het oplossen van zijn/haar probleem het uitgangspunt zijn. Dat is de nieuwe norm. Wij beschrijven hier beknopt de verbeteringen die noodzakelijk zijn voor een aanpak van schadeafhandeling en versterking die milder, makkelijker en menselijker is en de langdurige aandacht die nodig is voor de gezondheid van de inwoners nu, maar ook nadat de winning is gestopt en de versterking gereed is. Voor schadeafhandeling komen de voorstellen grotendeels overeen met die van het IMG. Aan het einde van dit document vindt u een nadere uitwerking van de hier genoemde maatregelen.

Onderstaande aanpak is bittere noodzaak en niet onderhandelbaar. Het begint met het zo snel mogelijk en definitief sluiten van het Groningenveld. Een verbeterde aanpak begint met:

- Behandelen van inwoners en ondernemers als volwaardige gesprekspartners die gevraagd worden welke oplossing zij nodig hebben om verder te kunnen met hun leven en bedrijf en die oplossing ook bieden wanneer dat redelijk is;
- Inwoners en ondernemers die alle noodzakelijke deskundige bijstand krijgen op kosten van de overheid;
- Wettelijke bevoegdheden en benodigde budgetten voor het IMG, de NCG en de colleges van de aardbevingsgemeenten om knelpunten op te lossen die niet vallen onder aansprakelijkheid maar niet voor rekening van de inwoners en ondernemers horen te zijn. Hier valt ook het betalen van bijkomende kosten onder zoals voldoende budget voor de aanpak van funderingsproblematiek;
- Eén loket mijnbouwschade, waar volgens één kader (het wettelijk bewijsvermoeden) schade wordt afgehandeld, zolang als nodig is;
- Een oplossing voor schadegevallen in de randgebieden buiten de aardbevingsgemeenten.
- Het vaker achterwege laten van nadere onderzoeken naar andere oorzaken van schade door het IMG.
- Een duidelijke integrale en lokale benadering van schade en versterking waarbij de minister van EZK systeemverantwoordelijk is, het IMG verantwoordelijk is voor schadeherstel en de gemeenteraad de prioritering van de opname, beoordeling en versterking door de NCG aanstuurt door het lokale plan van aanpak;
- Het gebiedsgericht uitvoeren van de versterking via het lokale plan van aanpak waarin de verbetering van de openbare ruimte en de leefbaarheid hand-in-hand gaan;
- Een focus op het behalen van doelen in plaats van aantallen;
- Het lokaal oplossen van lokale problemen door de lokale stuurgroep volgens het principe "de oplossing is in het concrete geval nodig en doelmatig";
- Het beschikbaar stellen van ongelimiteerde middelen om iedere inwoner met fysiek en mentale gezondheidsproblemen door de gaswinning en de gevolgen daarvan te helpen;
- Het helpen van agrariërs en ondernemers die dat naar het oordeel van lokale bestuurders nodig hebben;
- Het continueren en aanvullen van tekorten op lopende programma's:
  - Batch 1588
  - Agroprogramma
  - Erfgoedprogramma
  - Mkb-programma
- Het continueren van en automatisch toekennen (brengen) van subsidies zoals de waardevermeerderingsregeling en de VVG regeling.

Deze verbeterde aanpak is gebaseerd op de aanbevelingen van de commissie en nader uitgewerkt aan het einde van dit document. Omdat financiële overwegingen te lang leidend zijn geweest vanuit het Rijk verwachten we nu alle medewerking van het Rijk zowel laag- als hoogambtelijk als bestuurlijk. Koste wat kost en zolang het duurt. Immers milder, makkelijker en menselijker kent geen financiële barrière.

1.2 LEEFBAARHEID EN VOORZIENINGEN

De gevolgen van de gaswinning werken door in het dagelijkse leven en de gezondheid van veel Groningers. Zo trekt de gaswinning diepe sporen in de samenleving. Meerdere onderzoeken bevestigen de ernst van de langdurige negatieve gevolgen van de gaswinning voor gezondheid, welzijn en sociale cohesie. Vooral bij inwoners die last hebben van meervoudige schade en/of betrokken zijn bij versterkingsoperaties. Dit komt deels door de aardbevingen zelf, en dat gegeven vormt een blijvende zorg zolang de aardbevingen voortduren. Deels komt het echter door de aanpak van schadeherstel en versterking vanuit de Rijksoverheid. De vele veranderingen van regels en afspraken en langdurige procedures veroorzaken bij inwoners frustratie en wantrouwen. Maar ook factoren zoals onrechtvaardigheid in het schadeproces, onduidelijkheid over de versterkingsoperaties, het niet nakomen van beloften en gebrek aan erkenning door de (Rijks)overheid van de impact van het probleem veroorzaken (veel) stress bij inwoners.

Dit gaat samen met andere sociaaleconomische en gezondheidsproblematiek die speelt in Groningen. De aardbevingsgemeenten zijn terug te vinden in de onderste regionen als het gaat om sociaaleconomische status (plekken 289 tot 350 van de 352). Daarnaast kent de provincie Groningen meerdere regio's waar de leefbaarheid in brede zin onder druk staat. Er is in de hele provincie sprake van bovengemiddelde langdurige armoede, problematische schulden, ervaren stress en beperking van mogelijkheden om mee te doen. Groningen scoort beneden het landelijk gemiddelde op de brede welvaartsindex.

Kinderen en jongeren verdienen speciale aandacht. De mentale belasting die zij ervaren baart ons grote zorgen. De door de commissie benoemde rampzalige situatie heeft gevolgen voor de kansen van jongeren en hun vertrouwen in de overheid in de hele provincie. Zo zien we in Oost-Groningen dat kinderen en jongeren significant minder kansen hebben dan hun leeftijdsgenoten elders. Er is geen provincie waar zoveel jongeren voornemens zijn te vertrekken. Dit kan niet los worden gezien van het feit dat Groningen, zoals de parlementaire enquêtecommissie vaststelt, decennia lang wingewest is geweest.

Er is behoefte aan een structurele, integrale en langjarige aanpak voor bewoners van de provincie gericht op de verbetering van sociale cohesie, welzijn, armoede en kansen. We willen een sociaal manifest opstellen voor Groningen met een looptijd van 30 jaar gericht op (1) sociale cohesie, (2) mentale en fysieke gezondheid, (3) kansen voor de volgende generatie en (4) het doorbreken van intergenerationale armoede.

SOCIALE COHESIE EN LEEFBAARHEID VAN DORPEN EN WUKEN (WUK- EN DORPSVERNIEUWING)

De sociale cohesie en leefbaarheid staan door de gevolgen van de gaswinning, de versterkingsoperatie en sociaal-economische problematiek onder grote druk in Groningen. De aantrekkelijkheid van het gebied is verslechterd; zwembaden, bibliotheken, buslijnen en andere voorzieningen zijn verdwenen. Deze elementen zorgen ervoor dat dorpen en wijken blijvend zullen veranderen. Het is van groot belang tijdens dit proces continu aandacht te hebben voor de leefbaarheid. Het is nodig te investeren in: (1) voorzieningen voor inwoners, (2) de kwaliteit van de openbare ruimte en groen en (3) maatschappelijk vastgoed.

Dit moet aanvullend op de lokale programmaplannen van het Nationaal Programma Groningen en de Regio Deal Oost-Groningen en in samenhang met de plannen die in de regio zijn ontwikkeld om te investeren in regiokernen en Oost-Groningen.

(MENTALE) GEZONDHEID VAN INWONERS

We moeten investeren in de aanpak van psychische en sociale problematiek in Groningen door gezondheidszorg zo laagdrempelig mogelijk te organiseren en aan te sluiten bij behoeften van bewoners en hun omgeving. Met deze maatregelen worden initiatieven (waar nodig) opgeschaald en geborgd. Dit is daarmee aanvullend op de inzet van aardbevingscoaches, inwonersondersteuners en welzijnscoaches in de versterkingsoperatie. We ontwikkelen een Gronings Ecosysteem Mentale Gezondheid (GEM). Door de inzet van passende gezondheidszorg neemt de vraag op de zware GGZ op termijn naar verwachting af. In de tussentijd is het essentieel om acute zware problematiek op te lossen.

VERGROTEN VAN KANSEN VOOR DE VOLGENDE GENERATIE

Groningse gemeenten zijn oververtegenwoordigd als het gaat om kansenongelijkheid. Deze achterstelling vraagt om investeringen in kansen voor de Groningers van de toekomst. Teveel jongeren groeien op met een achterstand en een gebrek aan perspectief. Deze ongelijkheid willen we doorbreken met een impuls voor onderwijs, gezondheid, sport en cultuur. Daarvoor is het nodig om investeringen te doen in het programma Kansrijke Start voor de eerste duizend dagen van het leven, de Verrijkte Schooldag, het terugdringen van laaggeletterdheid en de kwaliteit en toegankelijkheid van het onderwijs, sport en cultuur voor jongeren.

DOORBREKEN INTERGENERATIONELE ARMOEDE

De ongelijkheid in kansen zien we ook terug in hoge werkloosheidspercentages en intergenerationele armoede. Terwijl er grote economische kansen in Groningen zijn, kan een groeiend deel van de beroepsbevolking geen aansluiting vinden op de regionale arbeidsmarkt. We willen inzetten op het verhogen van de arbeidsparticipatie en het vergroten van kansen van jongeren op werk. Het is nodig om te investeren in human capital waarmee we de Groningers opleiden voor de transitie waar Groningen mee te maken krijgt. Daarnaast stellen we een provinciebrede doorbraakaanpak voor intergenerationele armoede op om complexe situaties van armoede en schulden te doorbreken.

1.3 GRONINGEN AARDGASVRIJ IN 2035

Groningers moeten snel en tastbaar profiteren van de energietransitie. In Groningen zijn in 2035 alle huizen klaar om van het gas af te gaan.

Het is onbestaanbaar dat juist Groningers kampen met de grootste energiearmoede van Nederland. Daarbij komt dat de huidige maatregelen om energiearmoede tegen te gaan in Groningen onvoldoende effect sorteren omdat (1) woningen in het buitengebied groter zijn en daarmee meer energie verbruiken, (2) het gemiddelde inkomen van huishoudens lager is dan het landelijk gemiddelde en (3) een groot aantal bewoners, bedrijven en instellingen in afwachting van (zware) versterking niet kan investeren in verduurzaming van de huidige woning. Dat vereist een aanpak van energiearmoede specifiek voor Groningen.

Voor de transitie naar een alternatieve warmtevoorziening is het noodzakelijk panden gereed te maken. Afhankelijk van specifieke eigenschappen van objecten en ligging moeten deze gereed worden gemaakt voor (1) elektrificatie, (2) aansluiting op een warmtenet of, als dit geen opties zijn, voor (3) de levering van groen gas. Onafhankelijk van de uiteindelijke alternatieve bron moeten objecten verduurzaamd worden en veelal worden uitgerust met een warmtepomp. Voor deze verduurzaming richten we een programma in op adresniveau voor bewoners, bedrijven en instellingen. Dit doen we uiteraard vanuit het perspectief van de inwoner waarbij deze zoveel mogelijk wordt ontzorgd. Zo is de gebouwde omgeving in Groningen in 2035 klaar om van het gas af te gaan en de energierekening van bewoners en gebruikers significant verlaagd.

Na verduurzaming moeten uiteindelijk alle huishoudens, bedrijven en instellingen over naar een alternatieve warmtevoorziening. Hiervoor wordt voor verschillende gebieden in de provincie onderzocht welke warmtebronnen hiervoor geschikt zijn. Denk hierbij aan de ontsluiting van warmte vanuit de industrie in de Eemshaven als alternatieve warmtebron.

HOOFDSTUK 2

NIEUW PERSPECTIEF

Groningen levert al eeuwenlang een grote en onderscheidende bijdrage aan de Nederlandse economie. Dat willen we ook in de toekomst blijven doen, zonder dat dit ten koste gaat van onze inwoners en het landschap. Daarom moeten we als overheden samen met Groningers, maatschappelijke organisaties, bedrijven en kennisinstellingen investeren in nieuw en eerlijk perspectief én in de randvoorwaarden om dit perspectief mogelijk te maken. Daarbij maken we gebruik van de kracht en het DNA van Groningen. Er is in Groningen ruimte en Groningers blinken uit in pioniersgeest en karakter.

Door te investeren in drie transitieën realiseren we een beter leven en brede welvaart voor Groningers én dragen we bij aan een betere wereld. Kortom: wereldwijde vraagstukken, Groningse antwoorden. Voor deze investeringen richten we een inflatiebestendig en langjarig fonds in, met middelen vanuit het Rijk. Zo investeren we structureel en langdurig in nieuw perspectief voor Groningen en Groningers.

Vanuit Groningen is de afgelopen periode een samenhangende Toekomstagenda opgesteld op basis van de transitieën energie, gezondheid en landelijk gebied. Deze samenhangende Toekomstagenda bouwt voort op Nationaal Programma Groningen, Regio Deals en andere toekomstplannen die in gezamenlijkheid door Groningen zijn ontwikkeld. Deze plannen zijn samen met inwoners en partners opgesteld en we werken ze met hen ook verder uit. Samen bouwen we aan een toekomst waarin Groningen geen wingewest is, maar waar de duurzame economie van morgen vorm krijgt.

2.1 TRANSITIE 1: VAN TURF EN GAS NAAR DUURZAME ENERGIE

Groningen is al eeuwen dé Nederlandse energieprovincie. We gingen van turf naar aardgas en maken nu de overstap naar hernieuwbare energie. Van wind op zee maken we groene waterstof. Groene waterstof is noodzakelijk om onze industrie te vergroenen. Deze vergroening levert ook een forse bijdrage aan de Nederlandse klimaatdoelstellingen.

Maar het moet sneller en eerlijker. Dat betekent een forse investering in wind op zee om groene waterstof te maken, een snelle realisatie van de grootschalige aanlanding van groene stroom in de Eemshaven en de ontwikkeling van een waterstofecosysteem in Noord-Nederland. Met deze investeringen trekken we innovatieve bedrijvigheid aan, zorgen we voor een duurzaam perspectief voor industrie, stimuleren we het lokale mkb en bieden we toekomstbestendige banen aan Groningers. Zo profiteert Groningen van deze transitie. De basis ligt er. Een brede coalitie van overheden, bedrijven, kennisinstellingen en milieuorganisaties heeft een investeringsplan gemaakt. Naast investeringen in infrastructuur en in de beschikbaarheid van zoetwater, gaat dit ook om de ontwikkeling van de kennis en innovaties die benodigd zijn voor de energietransitie. Ook op dat vlak zijn in Groningen plannen ontwikkeld die zowel regionaal als (inter)nationaal enorme kansen bieden, waaronder de ontwikkeling van een waterstofcampus met internationaal aanzien.

Dit is het moment om te investeren en van Groningen de onmisbare schakel in het nieuwe Nederlandse energiesysteem te maken. Daarbij is het nodig dat de energietransitie zorgvuldig in ons landschap wordt ingepast, zodat we de kwaliteit van ons mooie landschap behouden.

2.2 TRANSITIE 2: VAN ZORG NAAR GEZOND EN GELUKKIG OUDER WORDEN

Dankzij vooruitgang in de gezondheidszorg worden we steeds ouder. Maar niet vanzelfsprekend steeds gezonder. We willen dat Groningers niet alleen ouder worden, maar vooral zo lang mogelijk gezond blijven en gelukkig ouder worden. Dat brengt nieuwe vragen met zich mee: hoe zorgen we dat Groningers gezond en gelukkig blijven tot op hoge leeftijd? En hoe zorgen we voor voldoende personeel in de zorg om gezond ouder te kunnen worden? In Groningen hebben we alles in huis om deze vragen te beantwoorden en van ambitie werkelijkheid te maken. De Europese Commissie heeft Groningen niet voor niets tot Healthy Ageing-regio benoemd. Met gerichte investeringen worden niet alleen Groningers gezond en gelukkig oud, maar ontwikkelen we ook lokaal (medische) technologie, medicijnen, werkwijzen en kennis die nationaal en internationaal het denken en doen verder brengen. Hiermee kunnen we ook de economische kansen verzilveren die het verbeteren van gezondheid ons biedt. De consortia staan klaar om deze ambities te realiseren.

In Groningen zijn ambitieuze plannen ontwikkeld om de transitie van zorg naar gezondheid te maken. Hiervoor zijn investeringen nodig om de gezondheidszorg in Groningen op een slimmere manier in de regio te organiseren. Preventie is daarbij een sleutelwoord. In lijn daarmee is het nodig om minimaal een generatie lang de benodigde sociaal-maatschappelijke interventies uit te voeren om Groningers gezond en gelukkig ouder te laten worden. Met Nationaal Programma Groningen is hier een eerste begin mee gemaakt, maar verdere verdieping en uitbreiding is nodig om structureel resultaten te kunnen boeken. Hierbij ligt een focus op jongeren omdat een goede gezondheid significant bijdraagt aan betere kansen later in het leven. In aanvulling daarop staan consortia klaar om koploper te worden op het gebied van medische technologie, waarin gezondheid en economie elkaar versterken.

2.3 TRANSITIE 3: VAN GRAANREPUBLICKE NAAR EEN NATUURINCLUSIEF EN KLIMAATADAPTIEF LANDELIJK GEBIED

Het Groninger landschap en de landbouw zijn uniek, maar worden ook bedreigd door de voortschrijdende bodemdaling, zeespiegelstijging, verzilting en beperkte waterbeschikbaarheid van water. Het landelijk gebied moet een grote bijdrage leveren aan het behoud van biodiversiteit, reductie van broeikasgassen en stikstofuitstoot en klimaatadaptatie. Tegelijkertijd is de landbouw in Groningen van hoogwaardige kwaliteit en continu aan het innoveren.

Daarbij is het van belang om de verschillende belangen van landbouw, natuur, recreatie en water goed met elkaar te verenigen en de waarden van ons gebied te beschermen en te versterken. We pakken dit gebiedsgericht op, zoals in het Reitdiepgebied, Middag-Humsterland, Westerwolde en de laagveengebieden. Zo moet in de laagveengordel rond de stad Groningen bodemdaling door veenoxidatie worden tegengaan door aanpassingen in het watersysteem. Dit combineren we met landschapsherstel, waardoor ook de recreatieve betekenis van deze gebieden kan toenemen. Dit gaat gepaard met nieuwe vormen van landgebruik. In het kader van kustbescherming gaan we in de kustzone aan de slag met innovatieve concepten, zoals de dubbele dijk en zilte teelten. Om het Eems-Dollard estuarium in ecologisch opzicht te herstellen, moet slib worden verwijderd. Dit slib gaan we via nieuwe natuur invangen en vervolgens gebruiken om landbouwgronden op te hogen, om de effecten van bodemdaling tegen te gaan. Voor de hele provincie geldt dat het watersysteem aangepast moet worden om perioden van droogte en wateroverlast goed te kunnen doorstaan. Deze watertransitie vraagt grote investeringen. Hierbij geldt als uitgangspunt dat water en bodem sturend zijn bij verdere ruimtelijke ontwikkelingen.

We hebben een sterke landbouw in Groningen en dat betreft niet alleen het telen van gewassen, maar ook de ontwikkeling van nieuwe gewassen en gerichte ziektebestrijding en innovatie in de gehele keten. We hebben een aantal internationale spelers uit de Agri-food keten binnen onze provincies. Samen met de agrosector werken we aan gezond, veilig en duurzaam voedsel met behoud van biodiversiteit én met toekomstperspectief voor de boeren en bedrijven. Dit komt al duidelijk tot uiting bij het programma FASCINATING, samen met landbouwcoöperaties en kennisinstellingen. Fascinating staat voor Food Agro Sustainable Circular Nature Technology in Groningen. Met de juiste investeringen ontwikkelen we innovatieve oplossingen en perspectief voor de landbouw van morgen.

2.4 INNOVATIE, ONDERWIJS EN ARBEIDSMARKT

We willen dat de huidige en volgende generaties Groningers kunnen bouwen aan de toekomst van Groningen en Nederland. Dat kunnen we alleen met een arbeidsmarkt die klaar is voor de transities waar we mee te maken krijgen. We willen bouwen aan een sociaaleconomisch sterkere regio, waarin meer mensen duurzaam zelfstandig zijn, een leven lang ontwikkelen vanzelfsprekend is en waarin talent wordt ontwikkeld, behouden en aangetrokken. Schotten binnen en tussen onderwijs, overheid en het bedrijfsleven behoren daarbij tot het verleden. We investeren in onderwijs, ondernemen, een inclusieve arbeidsmarkt en werving en selectie.

Het succesvol realiseren van de transities vergt investeringen in kennis en vakmanschap. De campusontwikkeling en de onderwijsinstellingen in stad en regio zijn de spil in het Groningse kennis- en innovatiesysteem waar MBO, HBO en WO vanzelfsprekend samenwerken. Samen ontwikkelen we kennis en vakmanschap om de energietransitie handen en voeten te geven; leiden we voldoende mensen op om betaald werk te hebben, gezond

ouder worden mogelijk te maken en investeren we in technologisch en praktisch meesterschap om de transitie van het landelijk gebied vorm te geven.

Zonder goede digitale infrastructuur geen innovatie. Groningen is de tweede ICT-stad van Nederland. De kennis is er. Met gerichte investeringen ontwikkelen we innovaties die een impuls geven aan de energietransitie, gezond ouder worden en de transitie van het landelijk gebied.

Om voorgaande mogelijk te maken, is de realisatie van het programma 'Werken aan ontwikkeling' noodzakelijk. Dit programma is ontwikkeld door een coalitie van overheden, sociale partners, kennis- en onderwijsinstellingen en bedrijfsleven en omvat onder meer een bredere uitrol van leer- en werkprojecten zoals 'Vakland het Hogeland'. Daarnaast is de verwezenlijking van de verschillende campussen in de provincie randvoorwaardelijk om de doelstellingen rond innovatie, onderwijs en arbeidsmarkt te kunnen behalen.

2.5 INFRASTRUCTUUR EN BEREIKBAARHEID

Goede verbindingen tussen Groningen en de rest van Nederland en Europa zijn essentieel. Voor onze eigen bereikbaarheid en ontsluiting, maar ook vanuit economisch perspectief. Groningen ligt strategisch in de Noordzeeregio en is een belangrijke schakel tussen West-Europa en Noord-Duitsland, Scandinavië en de Baltische staten. Deze positie biedt veel kansen voor innovaties en nieuwe duurzame energie. Als we deze kansen grijpen, wordt Groningen aantrekkelijker om in te wonen en te werken. Bovendien spreiden we daarmee werk, wonen en welvaart beter over het land. We maken zo optimaal gebruik van de economische en maatschappelijke potentie van (heel) Nederland.

Deze kansen vereisen robuuste infrastructuur. Dat betekent de juiste regionale en (inter)nationale verbindingen. Het Deltaplan voor Noordelijk Nederland bevat hier belangrijke ingrediënten voor: de aanleg van de Lelylijn, de Nedersaksenlijn en de verbetering van het bestaande spoor. In aanvulling daarop zijn de realisatie van de Wunderline en het handhaven en doorontwikkelen van regionaal openbaar vervoer van belang om de bereikbaarheid te garanderen.

Een ander onderdeel van de robuuste infrastructuur is opgenomen in het toekomstplan dat ontwikkeld is voor de zeehavens in Groningen. Dan gaat het onder meer om een aanlanding van groene stroom en waterstof vanaf windparken op zee in de Eemshaven: die moet snel, toekomstbestendig en goed ingepast zijn. Dit vraagt om investeringen in kabels en leidingen, maar ook in natuur en leefbaarheid. Verder zijn ten behoeve van de regionale bereikbaarheid en ontsluiting van economische kerngebieden verbeteringen van de infrastructuur nodig. Dit gaat allereerst om de Rijksweg N33 en daarnaast om de vaarweg Lemmer-Delfzijl en de realisatie van de verdiepte ligging van de N370 (Ring West Groningen). Vervolgens is verdere doorontwikkeling naar resterende bereikbaarheidsopgaven van belang.

FINANCIËN

HERSTEL & PERSPECTIEF

THEMA	MAATREGEL	BUDGET IN MLN.
Schadeafhandeling, versterking & gezondheid	Pakket zoals beschreven in de nadere toelichting schadeherstel, versterking en gezondheid (o.a. funderingsproblematiek, erfgoed-, agro- en mkb-programma's).	Ongelimiteerd budget
Verlaging Energiekosten	Structurele financiering energiecoaches	100
	Aardgasvrij gereedmaken woningvoorraad	5.100
	Alternatieve publieke warmtevoorziening aardbevingsgebied	2.600
	Totaal	7.800
	Tegemoetkoming huishoudens aardbevingsgemeenten	2.200
Leefbaarheid en Sociale Cohesie	Verbetering fysieke leefomgeving en voorzieningen: • Voorzieningenniveau / Herstel dynamiek • Masterplan Regiokernen • Masterplan Oost-Groningen Kansen volgende generatie: • Kansrijke Start • Jongerenwerk • Verrijkte Schooldag • Aanpak laaggeletterdheid • Kleinere klassen • Gratis onderwijs, sport en cultuur • Arbeidsmarkt / Campussen	14.000
	Mentale gezondheid inwoners	
	Totaal	14.375
Groninger Landschap	Herstel en behoud van het Groninger landschap	625
Investeringsfonds met een focus op:	• Energietransitie • Gezondheid • Landelijk gebied	5.000
Totaal		30.000

NB: De bedragen zijn gebaseerd op een inventarisatie van maatregelen en bestaande plannen. Voorgenoemde tabel is exclusief investeringen in randvoorwaardelijke infrastructuur.

FINANCIERINGSMECHANISMEN

Financiering van herstel en perspectief moet structureel zijn met zekerheid voor inwoners, ondernemers, maatschappelijke organisaties en overheden. Dit betekent dat dit langjarig en inflatiebestendig is. Daarbij nemen we de adviezen van de parlementaire enquêtecommissie met betrekking tot de democratische legitimiteit van het gebruik van provincie- en gemeentefonds over. Dit mechanisme is echter niet voor alle opgaven passend. We stellen voor gebruik te maken van een goede combinatie van (1) wettelijk verankerde investeringsfondsen voor isolatie- en warmtevoorzieningen en economische ontwikkeling, (2) het provincie- en gemeentefonds voor sociale cohesie en leefbaarheid en (3) een ongelimiteerd budget voor alle maatregelen gerelateerd aan schadeafhandeling en versterking.

MET & VOOR GRONINGERS

De parlementaire enquêtecommissie doet de oproep om inwoners en maatschappelijke organisaties te betrekken bij besluitvorming over hun huizen, hun schade en hun toekomst. Wij onderschrijven deze oproep. Als regionale bestuurders spreken wij dagelijks met onze inwoners die te maken hebben met de negatieve gevolgen van gaswinning. Bestaande plannen voor schadeherstel en versterking, dorps- en wijkvernieuwing en perspectief zijn samen met inwoners en ondernemers opgesteld. Voorbeelden hiervan zijn de lokale programmaplannen van Nationaal Programma Groningen, Toukomst, de agro- en mkb-programma's. Maar bovenal zijn het de plannen die we met inwoners

en betrokken instanties aan de keukentafel maken en die op uitvoering wachten. Inwoners verwachten nu dat we problemen oplossen vanuit het belang van die inwoner.

Deze gesprekken blijven we continu voeren en gaan we verbreden en intensiveren. We organiseren een doorlopend gesprek en niet de zoveelste eenmalige ronde. Met inwoners, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen en bedrijfsleven gaan we vorm geven aan de toekomst van Groningen. Daarnaast komt er onder meer een jaarlijks terugkerende manifestatie om in brede zin de toekomst van onze regio verder uit te werken, plannen te maken en te verbeteren.

GRONINGEN: VAN WIN(ST)GEWEST NAAR PRONKJEWAIL!

INLEIDING

Groningen is als wingewest stelselmatig en langjarig ondergeschikt gemaakt aan het verdienen van geld. Er is sprake van een ongekend systeemfalen. Dit zijn conclusies uit het eindrapport 'Groningers boven gas' van de parlementaire enquêtecommissie gaswinning Groningen.

Zulke woorden maken dat de blik niet langer alleen gericht kan zijn op het opvangen van de gevolgen van aardbevingen in schadeherstel, versterken en perspectief. De gevolgen van het falende overheidssysteem zijn een last op zich geworden die het leed van Groningers heeft verdiept. De commissie spreekt dan ook over een ereschuld aan Groningen.

We moeten met een andere blik gaan kijken. De oplossingen zullen heel anders zijn dan gedacht. Een ereschuld beperkt zich niet tot juridische aansprakelijkheid. De oplossing laat zich niet vangen in tijd omdat de deadline van een voorjaarsnota bij het Rijk gehaald moet worden. Zonder het antwoord te kennen zijn de kenmerken van het antwoord wel te geven; fundamenteel anders, langjarig, structureel en koste wat het kost.

Zoals we vaker hebben aangegeven past de manier waarop het Rijk tot nu toe de aardbevingsproblematiek heeft opgepakt niet bij de crisis die er daadwerkelijk is. We moeten toe naar een aanpak die recht doet aan deze crisis. Dat vraagt niet om complete systeemveranderingen, maar wel om een andere manier van werken en een andere instelling van de betrokken partijen: een paradigmashift.

In een gezamenlijke verklaring hebben alle volksvertegenwoordigers en bestuurders van de gemeenten, provincie en waterschappen van Groningen op 8 maart 2023 de Tweede Kamer en het kabinet opgeroepen om de conclusies en de aanbevelingen uit het rapport 'Groningers boven gas' over te nemen en uit te voeren. Ze eisen dat de Groningers recht wordt gedaan Groningen.

Als regio blijven we het rapport van de parlementaire enquête bestuderen. Wel leggen we in dit boekwerk alvast de punten neer die voor ons al lange tijd als bittere noodzaak gelden maar in de gesprekken met het Rijk niet tot wasdom zijn gekomen omdat geld en juridische regels voortdurend het struikelblok vormden. Het rapport 'Groningers boven gas' geeft ons nu de bevestiging dat hetgeen wij steeds hebben verkondigd het juiste is. Het is voor ons nu klip en klaar dat hetgeen we in dit boekwerk op tafel leggen uitgevoerd moet worden door het Rijk. De inhoud is niet onderhandelbaar maar bittere noodzaak en minimaal nodig.

We houden ons het recht voor om in lijn met het rapport 'Groningers boven gas' de punten uit dit boekwerk nog aan te scherpen of aan te vullen.

ERESCHULD

De parlementaire enquêtecommissie vindt dat Nederland een ereschuld heeft aan Groningen die het moet inlossen. Dat is primair aan de Staat en de oliemaatschappijen. Aan het vergeten van Groningers zit een prijs. Daarom is er een morele verplichting om dit te

compenseren: met geld, menskracht, aandacht en positie. De commissie werkt het inlossen van de ereschuld uit in aanbevelingen.

Er is te lang met de veiligheid en de gezondheid van Groningers gesold en de gevolgen hiervan zullen nog tot in de volgende generaties zichtbaar zijn. Het inlossen van de ereschuld vraagt een andere houding van de Staat en de oliemaatschappijen tegenover bewoners en ondernemers.

Waar verschillen ontstaan omdat het Rijk te weinig budget beschikbaar stelt (bijvoorbeeld het beruchte subsidiedebacle, maar ook de discussie rond Batch 1588 en doelgroepen voor agro- en mkb-programma) verwachten wij dat het Rijk nu komt brengen: wat we nodig hebben en voor wie we het nodig hebben. We willen niet langer de hand ophouden of in de rij staan. Niet omdat een door het Rijk ingestelde commissie (Van Geel) dat zegt, maar omdat bewoners, maatschappelijke organisaties en de regiobestuurders dat zeggen. Het is simpelweg een morele verplichting aan Groningers.

We verwachten dat binnen alle departementen zowel laag- als hoogambtelijk als bestuurlijk nu een onvoorwaardelijke medewerking wordt gestart om Groningen nu eens echt te helpen. Niet zoals het 'Den Haag' goedgevoelt, maar zoals wij het goed vinden.

HET VERVOLG

De parlementaire enquêtecommissie doet de oproep om inwoners en maatschappelijke organisaties te betrekken bij besluitvorming over hun huizen, hun schade en hun toekomst. Wij onderschrijven deze oproep. We gaan de dialoog aan met de maatschappelijke organisaties over de inzet van de regio zoals we die in voorliggend boekwerk hebben beschreven. Aan de hand van deze dialoog zal bekeken worden op welke onderdelen onze inzet aangepast moet worden.

WINNING

Het rapport 'Groningers boven gas' toont aan dat de winning steeds geld-gedreven is geweest en niet veiligheid-gedreven. Ook is de maatschappelijke impact lang niet gezien als een aspect van veiligheid.

Groningen is het slachtoffer geworden van ambtenaren die informatie over de winning achterhielden voor hun minister, oliemaatschappijen en Rijk die samen uit waren op winstmaximalisatie ook toen de grote beving van Huizinge al was geweest. Het ministerie van EZK zag veiligheid niet als nationaal belang, leveringszekerheid wel. Een waarschuwend toezichthouder werd genegeerd. Leveringszekerheid en vlakke winning zijn lang het excuus geweest om maar te blijven winnen uit Groningen. Nederland heeft lang geteerd op de ellende van Groningen.

De regio heeft jaren gestreden en heeft samen met inwoners en maatschappelijke organisaties veiligheid en verlaging van de winning via de rechter af moeten dwingen. Als de veiligheid nu echt voorop staat is dit het moment voor het kabinet om het Groningenveld te sluiten en daarmee de veroorzaker van alle seismiciteit in te dammen. Het begin van het inlossen van een ereschuld begint met het sluiten van het Groningenveld.

Ook moet de wetgeving die de afbouw en sluiting van de winning vastlegt eindelijk eens worden vastgesteld. De Wet wat na Nul is nog steeds niet ter besluitvorming aan de Tweede en Eerste Kamer aangeboden.

Wij willen dat:

- Het Groningenveld zo snel mogelijk gesloten wordt;
- De wet Wat na Nul zo snel mogelijk van kracht wordt.

SCHADE

Inwoners krijgen keer op keer de bevestiging dat schadeafhandeling en het versterkingsproces beter en rechtvaardiger moeten. Dit blijkt onder meer uit veel recente rapporten:

- Beloftes maken schuld (Nationale ombudsman)
- Evaluatie Tijdelijke wet Groningen (Andersson Elffers Felix)
- Onderzoek schadeafhandeling Groningen – Welke verbeteringen zijn mogelijk om beter aan de verwachtingen van inwoners te voldoen (Rebel)
- De psychologische impact van de gaswinningsproblematiek op inwoners in 2021 en 2022 Eindrapport Gronings Perspectief fase 3 (Rijksuniversiteit Groningen)
- Advies ‘Dorpen aan zet’ (Bernard Wientjes)
- Groningers boven gas (parlementaire enquêtecommissie aardgaswinning Groningen).

En als regio vragen we hier ook voortdurend aandacht voor, onder meer in onze reacties op de jaarlijkse vaststellingsbesluiten. Het is tijd dat het Rijk, en met name het verantwoordelijke ministerie van EZK verantwoordelijkheid neemt en vertrouwen geeft. Los het op!

Het IMG doet voorstellen voor een mildere, menselijke en makkelijkere schadeafhandeling. Wij vinden het een veelbelovende denkrichting waar we graag met het IMG over verder praten.

Hierna geven we aan wat we in ieder geval op dit moment nodig vinden. Maar daarmee zijn we er nog niet. Onderstaande oplossingen zijn niet meer dan een begin, een aanzet tot verbetering, het begin van een antwoord.

SCHADEAFHANDELING EN VERSTERKING VANUIT INWONERS EN ONDERNEMERS BEREDENEERD

Schadeafhandeling en versterking zijn complex; het is het terrein van de deskundigen, doorspekt met vakjargon. En het is inwoners en ondernemers mede door de overheid aangedaan, opzettelijk, langdurig en op grote schaal. Daarom is het belangrijk dat inwoners en ondernemers een betere positie krijgen in het proces. Zij horen volwaardig gesprekspartner te zijn. Zeker bij herhaalde en complexe schade en bij versterking moeten het IMG en de NCG vragen welke oplossingen inwoners en ondernemers nodig hebben om verder te kunnen met hun leven en bedrijf. Wanneer dat oplossingen zijn die redelijkerwijs niet voor rekening van inwoners horen te blijven, horen zij die oplossing ook te krijgen.

Het is onrechtvaardig dat dezelfde overheid die het probleem veroorzaakt bij de behandeling van aanvragen om schadevergoeding allerlei procedurele drempels opwerpt. Alsof inwoners en bedrijven met schade de overheid om een gunst vragen. Schadeherstel en versterking zijn geen gunsten. Het zijn rechtmatige en vanzelfsprekende aanspraken. De procedurele krampachtigheid van de rijksoverheid wordt onder meer veroorzaakt door de vrees voor precedentwerking. Dat is volkomen misplaatst. Eventuele precedentwerking is een rechtstreeks gevolg van het doen en nalaten van de rijksoverheid in het gaswinningsdossier en hoort niet voor rekening van inwoners en bedrijven met schade te komen.

Complexe en langlopende zaken en situaties met meervoudige of herhaalschade krijgen, zoals ook de enquêtecommissie aanbeveelt, prioriteit zodat gedupeerden verder kunnen met hun leven en bedrijf. Juist in deze zaken moet de rijksoverheid verantwoordelijkheid nemen en inwoners en ondernemers ontzorgen en ontzien. Dat moet op korte termijn concrete vormen aannemen want het komt veel voor en is urgent. Termen als ‘ruimhartig en rechtvaardig’, maar ook ‘milder, makkelijker en menselijker’ vragen om concrete invulling. De regio neemt de ruimte om zelf met voorstellen te komen. Daarbij kijken wij ook naar de voorstellen die het IMG doet, bijvoorbeeld om na een aardbeving direct met een schadevergoeding te komen.

Goedbedoelde subsidieregelingen zijn én complex én vragen van inwoners en ondernemers om het te komen halen. Omdat de regelingen vaak de gedachte van compensatie en erkenning uitdragen, hebben ze materieel het kenmerk van een gunst. Die gedachten van compensatie en erkenning komen veel beter tot hun recht door over te stappen op nadeelcompensatieregelingen waarbij inwoners en ondernemers de compensatie aangeboden krijgen.

Daarnaast moeten inwoners en ondernemers deskundige bijstand krijgen die nodig is, wanneer dat nodig is. De overheid moet die deskundige bijstand financieren en - behoudens de eis dat het om beroepsmatige bijstand moet gaan - geen verdere eisen stellen.

Deze deskundigheid moet ook ingezet kunnen worden om inwoners te ondersteunen die al geen schade meer melden omdat ze moedeloos geraakt zijn van de procedures en vastlopen in het systeem. Door ondersteuning te bieden zijn mensen eerder bereid hun schade te melden en krijgen ze waar ze recht op hebben

Wij willen dat:

- inwoners en ondernemers volwaardige gesprekspartners zijn voor de instanties;
- inwoners en ondernemers gevraagd wordt welke oplossing zij nodig hebben om verder te kunnen met hun leven en bedrijf en dat zij, wanneer de oplossing redelijkerwijs niet voor hun rekening hoort te blijven, de oplossing ook krijgen;
- inwoners en ondernemers op kosten van de overheid deskundige bijstand krijgen;
- de overheid geen andere eisen stelt aan deskundige bijstand dan dat het beroepsmatige bijstand moet zijn;
- de betrokken ministeries zich vooral dienend en faciliterend opstellen en eventuele consequenties (zoals precedentwerking of hogere budgetten) accepteren als gevolg van het eigen onrechtmatige handelen;
- maatregelen (zoals subsidies) die bedoeld zijn als erkenning, genoegdoening of een ‘plus’ worden gebracht naar inwoners en ondernemers.
- ongelijkheid in wijken en dorpen wordt opgeheven of gecompenseerd;
- bewoners compensatie voelen en zien op niveau van de eigen woning en de wijk of het dorp;
- de dorpen en wijken leefbaarder worden door behoud van voorzieningen en herstel van sociale cohesie;
- financiële of juridische risico’s niet bij bewoners landen;
- een overzichtelijk uitvoeringsregime; voor iedereen vergelijkbaar.

Door bevoegdheden, budgetten, capaciteit en mandaat bieden instanties snel adequate oplossingen voor problemen die redelijkerwijs niet voor rekening van inwoners en ondernemers mogen blijven

Oplossingen worden nu tegengehouden bij de grens van aansprakelijkheid of budget. De regio, het IMG, de Rebel Group en ook de parlementaire enquêtecommissie pleiten voor een ruimere bevoegdheid en een bijbehorend budget. Zoals de enquêtecommissie aanbeveelt, kan een ruimer wettelijk kader, bijbehorende eigen budgetten en breder mandaat aan medewerkers bijdragen aan de oplossingen die hard nodig zijn.

De uitvoeringsdiensten IMG en NCG moeten dus de bevoegdheid en het budget krijgen om oplossingen te bieden wanneer die redelijkerwijs niet voor rekening van inwoners of ondernemers moeten blijven en niet passen binnen aansprakelijkheid. Zij hebben bovendien voldoende capaciteit nodig om besluiten binnen wettelijke termijnen te nemen. Binnen de organisaties hoort het mandaat laag te liggen: medewerkers kunnen snel besluiten de oplossingen te bieden. Medewerkers dŭrven het mandaat te gebruiken en weten dat zij rugdekking van de verantwoordelijke bestuurders hebben.

Dit betekent niet dat elk probleem opgelost wordt, maar wel die problemen die redelijkerwijs niet voor rekening van inwoners en ondernemers moeten blijven. Het betekent ook dat instanties het verschil gaan maken. Maatwerk onderscheidt de ene oplossing immers van de

andere. Tegelijkertijd moeten verschillen gemotiveerd en uitlegbaar zijn. Het is maatwerk voor het individu en rechtvaardige regelingen voor iedereen.

Het interventieteam en de commissie bijzondere situaties komen in beeld als een belanghebbende al vast is gelopen. Het zijn bewijzen van het systeemfalen. Het interventieteam en de commissie bijzondere situaties handelen op basis van knelpuntenpotten en buitenwettelijke oplossingen: bevochten en afgedwongen ruimhartigheid in een laat stadium zonder erkenning van het probleem. Voorkomen moet worden dat inwoners bij het interventieteam of de commissie bijzondere situaties terecht komen.

Veel inwoners ervaren de toepassing van het wettelijk bewijsvermoeden niet als helpend terwijl dat wel zo is bedoeld. Ook de enquêtecommissie roept het IMG op om nader onderzoek naar andere oorzaken vaker achterwege te laten. Bij eenvoudige schade benut het IMG de mogelijkheid al om af te zien van nader onderzoek naar andere oorzaken van schade. Dat leidt tot een snelle en eenvoudige schadeafhandeling. Dat verdient navolging in de zogenaamde kern van het gebied: juist daar waar de relatie tussen schade en gaswinning niet of minder omstreden is. De regio werkt concrete voorstellen uit.

Inwoners kunnen te maken hebben met verschillende vormen van mijnbouwschade en daardoor ook met verschillende instanties die verschillende kaders hanteren. Daarnaast is er de vrees dat er een moment komt dat schade niet meer vergoed wordt terwijl er nog wel schade is. Inwoners moeten voor alle mijnbouwschade terecht kunnen bij één loket waar volgens één kader (het wettelijk bewijsvermoeden) schade wordt afgehandeld, zolang dat nodig is.

Verder is het van belang dat het IMG en de NCG de mogelijkheid krijgen om zogenoemde 'bijkomende kosten' te vergoeden. Op dit moment komen eigenaren pas in aanmerking voor een vergoeding wanneer er een versterkingsbesluit ligt. Dat is ver in het proces en betekent dat eigenaren daarvoor alles zelf voorschieten en maar moeten afwachten of ze hun gemaakte kosten vergoed krijgen. Ook hier geldt; breng dit naar de eigenaren en laat hen er niet om vragen. Ook voor het herstel van funderingsproblematiek moet voldoende budget zijn.

DUURZAME OPLOSSING ACUUT ONVEILIGE SITUATIES (AOS)

Wanneer het IMG constateert dat er een acuut onveilige situatie is, neemt het maatregelen om het probleem tijdelijk op te lossen. Het probleem is daarmee niet duurzaam opgelost. Bewoners blijven er mee zitten wanneer het IMG constateert dat gaswinning niet de oorzaak van het probleem is. Dat is niet altijd terecht: wanneer het redelijk is dat de situatie wordt opgelost, ook wanneer dat buiten aansprakelijkheid zou vallen, moet dat opgelost worden.

Wij willen dat:

- het IMG, de NCG en de colleges van de aardbevingsgemeenten wettelijke bevoegdheden krijgen om knelpunten op te lossen die niet vallen onder aansprakelijkheid, maar die redelijkerwijs niet voor rekening van inwoners en ondernemers horen te blijven;
- het IMG, de NCG en de colleges bijbehorend budget krijgen;
- mandaat bij medewerkers komt te liggen zodat oplossingen snel en daadkrachtig geboden worden;
- het IMG ook in de kern van het gebied nadere onderzoeken naar andere oorzaken van schade vaker achterwege laat;
- er één loket mijnbouwschade is, waar volgens één kader (het wettelijk bewijsvermoeden) schade wordt afgehandeld, zolang dat nodig is;
- het IMG en de NCG de wettelijke bevoegdheid krijgen om ook zogenaamde bijkomende kosten te vergoeden;
- er voldoende budget is om funderingsproblematiek op te lossen.

JURIDISCHE VERANKERING VAN DEZE AANPAK

Organisaties met mandaat en financiële middelen lokaal problemen op laten lossen, moet snelheid en duidelijkheid bieden voor inwoners en daarmee langzaam weer vertrouwen geven. De gemeente, de NCG en het IMG krijgen daarom de bevoegdheid om voorzieningen te treffen die nodig zijn.

In de Tijdelijke wet Groningen kan de volgende bepaling worden opgenomen om dat vast te leggen:

Indien het naar het oordeel van het college/het instituut/de minister (de NCG) nodig is om een of meer aanvullende voorzieningen te treffen om knelpunten op te lossen, en van de gedupeerde redelijkerwijs niet gevergd kan worden dit zelf op te lossen, dan treft het college/het instituut/de minister (de NCG) die voorziening(en). De voorziening kan in natura of in geld worden getroffen. Knelpunten zijn gerelateerd aan schadeafhandeling en/of versterking.

Het beoordelingsproces ziet er als volgt uit:

- is er sprake van een knelpunt gerelateerd aan schade en/of versterking? Zo ja:
- biedt het wettelijk kader een oplossing? Zo niet:
- bieden aanvullende voorzieningen de oplossing? Zo ja:
- kan van gedupeerde redelijkerwijs gevergd worden het knelpunt zelf op te lossen? Zo niet:
- de overheid treft de voorziening.

GEEN SYSTEEMWIJZIGING, MAAR DUIDELIJKE, INTEGRALE EN LOKALE BENADERING

Het scheiden van schadeherstel en versterking is vanuit het probleem en de inwoners en ondernemers gezien onlogisch. Een systeemwijziging in dit stadium levert echter ook grote nadelen op. Ook de enquêtecommissie geeft dit aan. Dat neemt niet weg dat inwoners en ondernemers geen last mogen hebben van de gescheiden afhandeling van schade en versterking. Ook bij gescheiden verantwoordelijkheden kunnen partijen beter samenwerken dan nu en daarmee de "één loket" gedachte in de praktijk brengen. Dit moet wettelijk worden verankerd.

De verantwoordelijkheid voor versterking en schadeherstel is wat ons betreft:

- de minister van EZK is systeemverantwoordelijk en stelt zich enkel faciliterend op (regelt bevoegdheden, budget en capaciteit);
- het IMG is verantwoordelijk voor schadeherstel;
- de gemeenteraad stuurt de versterking aan door het lokale plan van aanpak;
- de NCG voert opname, beoordeling en versterking uit;
- de lokale stuurgroep lost lokale problemen op lokaal niveau op.

Waar schade en versterking elkaar tegenkomen werken het IMG en de NCG naast elkaar en met elkaar. Inwoners en ondernemers worden in deze situatie ontzorgd, ook wanneer dat niet precies binnen aansprakelijkheidsregels past. Juist in deze situatie is de overheid veel verschuldigd aan inwoners en ondernemers; dat moet zich vertalen in een grote bereidheid om v er te gaan om het probleem op te lossen.

Wij willen dat:

- lokale problemen en knelpunten lokaal opgelost worden volgens het principe ‘de oplossing is in het concrete geval nodig en doelmatig’;
- colleges van aardbevingsgemeenten daarvoor wettelijke bevoegdheden en bijbehorend budget krijgen (zie ook het hoofdstuk over versterking);
- inwoners en ondernemers geen nadeel ondervinden van de scheiding van schadeafhandeling en versterking en de NCG en het IMG, mocht er toch nadeel ontstaan, het probleem oplossen ongeacht wat het kost.

VERSTERKEN

Veel van de conclusies in het rapport ‘Groningers boven gas’ gaan over de lange periode van onzekerheid waarin onze inwoners zitten. Met de start van de versterkingsoperatie in 2015 is in feite gezegd tegen een (groot) deel van de inwoners van onze provincie dat de veiligheid van hun woning niet gegarandeerd kon worden. Vervolgens is de versterkingsoperatie van start gegaan, langzaam op gang gekomen, weer stopgezet als gevolg van de pauzeknop, opnieuw opgestart, nog een keer aangepast enzovoorts, enzovoorts. Onze inwoners zien hierin een ultieme vertragingstactiek, immers hoe langer je wacht, hoe minder geld er hoeft te worden besteed aan het veilig maken van woningen. Tegelijkertijd duurt de onzekerheid voort terwijl het een wettelijke plicht is van het Rijk om te zorgen dat iedereen in Groningen net zo veilig woont als anderen in Nederland.

BEWONER CENTRAAL

De stap van gebiedsgericht naar risico gestuurd in 2018 is een belangrijke bron van ellende geworden. Hiermee is het systeemfalen van enkele gebieden naar het hele aardbevingsgebied getransporteerd. Het is tijd om hiermee te stoppen. De enquêtecommissie adviseert een gebiedsgerichte aanpak. Ook het SodM heeft die mening inmiddels. Een gebiedsgerichte aanpak waarin versterking en verbetering van de leefbaarheid hand in hand gaan. Een fundamenteel andere aanpak. Waarbij aansprakelijkheid niet langer het eindpunt vormt, maar de ondergrens. Het doel is de veiligheid van de woningen en de toekomstbestendigheid van het dorp of de wijk.

Daarbij is de volgorde: eerst de bewoner, dan het huis en daarna het dorp of de wijk.

De bewoner op de eerste plaats betekent ook dat de kaders van het systeem niet langer allesbepalend zijn. Geen ‘one size fits all’, maar waar nodig maatwerk met het oog op kwaliteit naar wens van de bewoner.

AANSTURING EN OPDRACHT

Aan het begin van het jaar geeft de NCG aan wat zijn doelstellingen zijn voor het komend jaar. Kenmerkend daarin zijn de harde getallen. Zoveel beoordelingen, zoveel gebouwen fysiek versterken. Daarmee is gelijk de kern van het probleem zichtbaar: het draait allemaal om de aantallen. Niet om de inwoners, niet om de prioriteiten, niet om een geïntegreerde aanpak. De doelen worden niet bepaald in Groningen, maar in Den Haag. Niet alleen de ministeries en de bewindspersonen maar ook de Tweede Kamer hebben gezorgd voor deze verkeerde focus. Door steeds maar weer de aantallen centraal te stellen en de voortgang daaraan af te meten. De enquêtecommissie oordeelt hier hard over: stop met het zwalkende beleid en de drieste beloftes. De ‘heilige aantallen’ moeten losgelaten worden. Zolang beleid in Den Haag wordt bedacht dat in Groningen niet uitvoerbaar is of niet iets oplost, verandert er materieel gezien niets. Bewoners moeten eerlijk, realistisch en transparant inzicht krijgen in waar zij aan toe zijn.

Jaarlijks maken de gemeenten al een Lokaal Plan van Aanpak. Het lokale plan van aanpak geeft de prioritering van de versterkingsaanpak aan en de opdracht voor opname-, beoordeling- en uitvoeringsprogramma’s.

Verbreed dit lokale plan van aanpak en laat gemeenten samen met inwoners en de NCG een jaarplan maken waar de versterking onderdeel van is. Dorps- en wijkgericht; waarbij veiligheid en toekomstbestendigheid in één aanpak besloten liggen. Verschillende gemeenten maken duidelijk dat dit kan. De dorpenaanpak in Eemsdelta is misschien wel het bekendste voorbeeld. Maar bijvoorbeeld ook Tjuchem en Steendam of in Ten Post wordt dorpsgericht gewerkt.

Het jaarplan van elke gemeente wordt – net als nu het Lokale plan van Aanpak – jaarlijks door de gemeenteraad vastgesteld. Rapportage en verantwoording vinden plaats op de doelen in dit jaarplan niet op aantallen. De raad geeft het college mandaat om het plan van aanpak te wijzigen als dat nodig is.

In de lokale stuurgroep vindt de aansturing van het jaarplan plaats. Wijzigingen in het plan van aanpak vinden alleen met instemming van de lokale stuurgroep plaats en worden in de colleges vastgesteld.

De lokale stuurgroep lost lokale problemen op lokaal niveau op. Dit gaat soms om casuïstiek, maar vaak ook over de afstemming binnen dorpen, straten en wijken en de samenhang van versterking met andere lokale ontwikkelingen. Daarnaast monitort de stuurgroep de voortgang van de versterking.

MAATWERK ALS ONDERDEEL VAN DE REGULIERE AANPAK

VERSCHILLEN

In het rapport van de parlementaire enquêtecommissie is een zeer uitgebreide historische beschrijving opgenomen van onder andere de versterkingsopgave en de wisselende kaders. De wisselende kaders leiden tot verschillende behandeling. Ook zijn er verschillen tussen eigenaren en huurders. Vergoedingen die zij krijgen moeten gelijk getrokken worden. De ongelijkheid wekt afgunst en achterdocht op tussen bewoners. Het leidt tot ontwrichting van lokale gemeenschappen.

Ook de staatssecretaris heeft naar aanleiding van het advies ‘Dorpen aan zet’ van Bernard Wientjes in een kamerbrief verschillen in de versterking erkend. Om hier een oplossing voor te zoeken heeft hij de commissie Van Geel ingesteld nog voor het verschijnen van het rapport van de parlementaire enquête. Bij het formuleren van de opdracht en het samenstellen van de commissie is de regio niet betrokken. Het inlossen van ereschuld kan daarmee nog geen onderdeel van de opdracht zijn. De vrees bestaat dan ook dat de commissie op pad is gestuurd binnen de beperkingen van het op aansprakelijkheid gebaseerde systeem. Daarmee is de opdracht aan de commissie achterhaald en zeer onwenselijk.

De enquêtecommissie constateert dat de ‘bouwnormen’ (hier wordt bedoeld het toetsingskader aan de NPR) de oorzaak is van de verschillen. Ze adviseert dat dat inwoners in de toekomst zelf mogen besluiten of hun woning aan het oude of het nieuwe bouwkader wordt getoetst.

Dit advies maakt dat de norm kan niet langer alleen de technische of juridische norm kan zijn op basis van aansprakelijkheid. De (morele) norm van de bewoner is meer dan dat en is ons nieuwe uitgangspunt.

Daarnaast vraagt het om lokale beslissruimte en budget om knelpunten op te lossen.

De NCG beschikt inmiddels over financiële middelen die ingezet kunnen worden om problemen op te lossen gerelateerd aan de versterking, het ontbreekt alleen nog aan wettelijke bevoegdheden. Ook voor het IMG en de gemeenten is het nodig over bevoegdheden en middelen te beschikken (zie hiervoor ook het hoofdstuk schade).

De lokale stuurgroep stelt teams die werken in de dorpen in staat om zoveel mogelijk direct aan tafel met de bewoner tot oplossingen komen. Projectleiders krijgen daarvoor mandaat en budget. Het bieden van maatwerk wordt op deze manier geïntegreerd in het reguliere werkproces. Maatwerk wordt een reguliere oplossing om problemen op te lossen.

De situatie in Groningen moet niet alleen een crisis worden genoemd, maar ook als een crisis worden behandeld. Regels die normaal gesproken gelden, komen dan in een ander licht te staan. Zo is Groningen geholpen wanneer aanbestedings- en staatssteunregels kunnen wijken om voortvarend en beter in te kunnen spelen op de lokale behoefte. Dit past ook bij de aanbeveling van de enquêtecommissie aan lokale bestuurders om de versterking voorrang te geven op lokale verordeningen. Wij verwachten dat het Rijk dit (in Brussel) regelt.

We willen dat:

- De versterking gebiedsgericht wordt uitgevoerd;
- Versterking en verbetering, leefbaarheid en verduurzaming hand in hand gaan;
- Het Lokale Plan van Aanpak daarvoor wordt verbreed;
- Niet langer wordt gestuurd op aantallen maar op het bereiken van de doelen van de gemeentelijke jaarplannen;
- Het IMG, de NCG en de gemeenten wettelijke bevoegdheden krijgen en budget om problemen op te lossen;
- Het Rijk regelt dat de versterking en schadeafhandeling voorrang krijgen op (Europese) regels die dat in de weg staan.

SOCIAAL EN GEZONDHEID

De vele rapporten van het Gronings Perspectief tonen telkens weer de relatie aan tussen de fysieke en mentale gezondheid van de getroffen Groningers en de stroperige schade-afhandeling en versterking.

Met het programma sociaal en gezondheid wordt vol ingezet op het ondersteunen van inwoners en professionals om de negatieve gezondheidsgevolgen ontstaan door aardbevingsproblematiek te verminderen of te voorkomen. Het programma richt zich op individuele ondersteuning, groepsinzet en versterken van de samenlevingskracht. Het kennisplatform Gronings Perspectief toont bij herhaling in onderzoeken aan dat extra inzet op deze onderdelen hard nodig is.

De gevolgen van de aardbevingen zullen ook in de komende generaties nog zichtbaar zijn. Niet alleen bij volwassenen, maar juist ook bij kinderen en jongeren. Zowel de enquêtecommissie als de staatssecretaris hebben bijzondere aandacht voor deze groep. De gesprekken met deze generatie, en het verhoor van de Kinderombudsman, tonen aan dat deze groep mentaal last heeft van de bevingsproblematiek, wat invloed heeft op hun toekomstperspectief: moeite met leren, piekeren en gevoel van angst. Inzet op de samenlevingskracht en de gezondheid van de getroffen Groningers zal daarom nog decennialang nodig zijn nadat de winning is beëindigd en de versterking is afgerond. Gemeenten pakken de handschoenen op, maar het budget is volstrekt onvoldoende voor de noodzakelijke inzet. Onze inwoners, jong en oud, maken pas weer kans om net zoals iedere andere Nederlander te kunnen leven wanneer zij met iedere fysieke en mentale belemmering die ze ervaren door de aardbevingsproblematiek worden geholpen.

Het is belangrijk om te constateren dat deze problemen van een aardbevingsgemeente boven op de reeds bestaande zorgtaken van een gemeente komen. Er is zichtbaar sprake van een extra taak voor de gemeenten, en hier moeten voldoende aanvullende financiële middelen beschikbaar voor worden gesteld. Er kan simpelweg niet van een aardbevingsgemeente worden verwacht de overduidelijke, aanvullende problematiek te kunnen opvangen met reguliere financiële middelen. Waar een inwoner in een niet-aardbevingsgemeente veerkracht kan tonen wanneer er bepaalde, negatieve gebeurtenissen in het leven plaatsvinden, constateren de inwonersondersteuners/ aardbevingscoaches dat deze herstellende veerkracht, door de enquêtecommissie "doenvermogen" genoemd, steeds minder aanwezig is bij inwoners in het aardbevingsgebied door de jarenlange problemen door gaswinning en de gevolgen daarvan. De enquêtecommissie doet dan ook de nadrukkelijke aanbeveling om als overheid deze gedupeerden bijstand te verlenen.

De commissie geeft aan dat een gedegen programma van maatschappelijke zorg nodig is dat laagdrempelig beschikbaar is op bijvoorbeeld scholen en in buurtcentra en gedupeerden weer op weg helpen. Bij een dergelijk programma gaat het niet alleen om psychologische hulp, maar ook breder om gezondheidszorg of juridische hulp, en niet alleen om hulp aan individuen, maar ook om begeleiding van groepen mensen in een gemeenschap of buurt. De aardbevingsgemeenten hebben een programma gemaakt voor sociale en emotionele bijstand van inwoners die te kampen hebben met klachten door de aardbevingsproblematiek. Dit programma bestrijkt de problematiek zoals de commissie omschrijft, maar beschikt nog niet over de bijbehorende financiële middelen. Daar waar in 2020 in de bestuurlijke afspraken met het Rijk de gezondheidsgevolgen nog betaald moesten worden uit het bedrag van € 50 miljoen voor meerdere programma's, is nu het moment aangebroken om gemeenten langjarig voldoende geld te geven om de gezondheidsgevolgen voor hun inwoners te kunnen oplossen.

Wij willen dat:

- Iedere inwoner met mentale gezondheidsproblemen door de gaswinning en de gevolgen daarvan middels het programma sociaal en gezond wordt geholpen en het Rijk daarvoor een niet gelimiteerd bedrag ter beschikking stelt

LOPENDE PROGRAMMA'S

BATCH 1588

De Batch 1588 kijkt qua aanpak af van de andere batches en programma's binnen de versterking. Hier wordt niet gewerkt met een versterking door de NCG. In plaats daarvan organiseren eigenaren zelf hun versterking en krijgen ze hiervoor subsidie van de gemeenten. In Boek 4 van de parlementaire enquêtecommissie wordt toegelicht hoe deze aanpak tot stand is gekomen. De oorzaak is de 'pauzeknop' van minister Wiebes (juni 2018) en de daaropvolgende discussie over deze batch. Uiteindelijk is er een budgetgedreven compromis gesloten en zijn de afspraken vastgelegd in een convenant en een addendum op dit convenant.

Zoals afgesproken in het afgesloten convenant (artikel 4.9) overleggen de partijen (Rijk, gemeenten, corporaties) indien het budget onvoldoende is. Er wordt geen (aanvullende) financiële bijdrage gevraagd van gemeenten en eigenaren. Dit heeft geleid tot aangepaste afspraken die in een addendum op het convenant zijn beschreven. De realiteit haalt ons echter voortdurend in. De prijzen stijgen in het aardbevingsgebied harder dan de landelijke indexeringcijfers. Bovendien blijkt de vooraf bedachte werkwijze vaker tot maatwerk te moeten leiden dan vooraf gedacht. Hiervan moeten de eigenaren niet de dupe worden. De gemeenten moeten nu met de hand op de knip zoeken naar oplossingen die in de reguliere versterkingsaanpak gewoon onderdeel van de werkwijze zijn. We willen niet langer dat de Batch 1588 budgetgedreven is, maar oplossingsgericht. Ook als dit betekent dat het Rijk meer middelen ter beschikking moet stellen.

We willen dat:

- Het Rijk conform de afspraken de tekorten bij Batch 1588 oplost.

AGRO

Door de aardbevingsproblematiek zijn vele agrariërs geconfronteerd met complexe schade en versterking en daardoor gedwongen voor de keuze gesteld om nu te beslissen over de toekomst van hun bedrijf. Dit terwijl een ondernemer die niet in deze problematiek verkeert, zelf kan beslissen op welk moment hij keuzes in zijn bedrijfsvoering maakt.

In het aardbevingsgebied staan circa 1450 functioneel agrarische bedrijven. In totaal zijn ruim 500 bedrijven onderdeel van de versterkingsopgave. De uitvoering daarvan is per definitie complex, door lange wachttijden en stilstand in de bedrijfsvoering van vele bedrijven. Bij ruim 300 bedrijven buiten de versterkingsopgave is sprake van andere complexe problematiek, waaronder schade aan de gebouwen die zodanig complex is, dat het vraagt om toekomstbestendige keuzes voor de gebouwen (in plaats van het sec oplossen van de schadeproblematiek).

Het Agroprogramma biedt steun aan de getroffen agrariërs door individuele begeleiding van consultants. Via de deskundigenregeling kan externe expertise worden ingehuurd. Intensieve samenwerking met het IMG, de NCG en gemeenten zorgt ervoor dat casussen sneller kunnen worden opgelost. Daarnaast helpt het Agroprogramma bij investeringsvraagstukken door verschillende financieringsbronnen bij elkaar te brengen en waar nodig bij een financieringstekort bij te dragen via de maatwerkregeling.

Het Agroprogramma biedt ook ondersteuning aan bedrijven die in de aardbevingsgemeenten zijn gevestigd maar waar geen sprake is van versterkingsproblematiek, complexe schade of andere complexe problematiek. Bij deze bedrijven is vaak sprake van uitstel van investeringen omdat er onzekerheid was over opname van schades of deelname in de versterking. De parlementaire enquêtecommissie erkent de complexiteit van schade en de gevolgen voor agrariërs.

Het Agroprogramma is begin 2021 van start gegaan en inmiddels hebben zich ruim 70 bedrijven aangemeld. Na langdurige discussie tussen Rijk en regio is het programma uiteindelijk gestart met een zeer ver ingeperkt budget van € 19 miljoen waarbij is afgesproken te leren van de ervaringen en op basis daarvan de omvang van het totaal benodigde bedrag te bepalen. Nu is al duidelijk dat voor de nu aangemelde bedrijven het beschikbare budget ruimschoots te weinig is. Het startbudget dekt ongeveer 10% van de omvang van de doelgroep en het benodigde budget.

Met de aanbevelingen en bevindingen uit het rapport 'Groningers boven gas' staat ons maar één ding te doen en dat is de agrariërs zo snel als mogelijk te helpen zodat ze weer een normaal leven kunnen leiden en hun bedrijfsvoering weer op orde hebben. Het Agroprogramma biedt hiervoor de basis maar dan wel onder de afspraak dat het budget dat hiervoor nodig is door het Rijk verstrekt wordt zonder hierover steeds te moeten onderhandelen.

Wij willen dat:

- Iedere aangemelde agrariër met het agroprogramma geholpen wordt en het Rijk daarvoor, in vertrouwen dat de regio en de sector het beste weten hoe en waarmee agrariërs geholpen worden, een niet gelimiteerd bedrag ter beschikking stelt.

ERFGOED

De pracht van het Groninger erfgoed staat buiten kijf. Het pleidooi tot behoud van de eigenheid van Groningen zoals die blijkt uit de unieke gebouwen wordt breed gedeeld. De enquêtecommissie benadrukt dat het cultureel erfgoed in heel Nederland onder druk

staat, maar dat er in Groningen een extra uitdaging ligt: *“Oplossingen die elders wellicht wel werken, bieden in het aardbevingsgebied geen uitkomst. Zo kan bijvoorbeeld de gebruiksfunctie van een monument ervoor zorgen dat er interesse is om in dat gebouw te investeren. Maar deze vraag naar een andere functie voor een monument is in het aardbevingsgebied minder aanwezig. Dat wordt nog versterkt doordat het gebied is aan te merken als een “krimpregio”. Wie is er geïnteresseerd om te investeren in een gebouw met schade waarvan het bovendien onduidelijk is of het aardbevingsbestendig is? En wat is de kwaliteit van een monument nog als het (onherkenbaar) versterkt is?”*

Het rapport van de enquêtecommissie wijst er ook op dat er herstel en ontwikkeling nodig is van het karakter van het gebied en dat het cultureel erfgoed behouden moet blijven: *“Niet alleen schade, maar ook de versterkingsoperatie tast het karakteristieke aanzicht van Groningen aan. Rijksmonumenten zijn bij de versterkingsoperatie beschermd, maar andere karakteristieke panden zijn dat niet. Daarvoor dreigt soms sloop: als verbetering van de huidige woning onrendabel is, moet de woning worden gesloopt en komt er vervangende nieuwbouw.”*

Waar in het gaswinningsdossier vaak wordt gesproken over fysieke schade, geldt ook bij het thema erfgoed dat het persoonlijke leed lange tijd te weinig aandacht heeft gekregen. Specifiek voor erfgoed geldt de persoonlijke betrokkenheid bij het gebouw wat vaak al tientallen jaren familiebezit is en daarmee een grote emotionele waarde heeft. De vele moeite en liefde wat in het (continue) onderhoud zit laat zich niet zomaar in cijfers uitdrukken. Net als alle andere inwoners worden monumenteneigenaren met een probleem opgezadeld waar zij niet om gevraagd hebben.

In het Erfgoedprogramma werken het Rijk (ministeries OCW, Nationaal Coördinator Groningen, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed), de aardbevingsgemeenten, Steunpunt Libau, het maatschappelijk veld en de Provincie Groningen vanaf 2017 samen aan de instandhouding, versterking en doorontwikkeling van erfgoedpanden in het aardbevingsgebied. Deze samenwerking geeft uitvoering aan het beleid vanuit de gezamenlijke visie dat Groningen ook Groningen moet blijven, met haar eigen unieke gebiedsidentiteit, zowel tijdens als na uitvoering van schadeherstel en versterking. De gebiedsidentiteit wordt voor een groot deel bepaald door het cultureel erfgoed en de ruimtelijke kwaliteit en landschap. Het belangrijkste effect van het erfgoedprogramma is dat er een preventieve werking vanuit gaat. Goed onderhoud is de eerste stap op weg naar schadeherstel en versterking waardoor de erfgoedpanden in het gebied toekomstbestendig zijn.

Het huidige programma is erg succesvol: de eigenaren steken de handen uit de mouwen. Echter loopt het huidige Erfgoedprogramma, en daarmee de financiering, af na 2023, terwijl het gros van de versterking van erfgoed vanaf 2023 nog uitgevoerd moet worden. De continuïteit is erg belangrijk en het spreekt dan ook voor zich dat dit programma wordt voortgezet om het aanzicht en karakter van Groningen te behouden waar nodig te herstellen.

Wij willen dat:

- Het aanzicht en karakter van Groningen behouden blijft en waar nodig hersteld wordt door erfgoedeigenaren in het aardbevingsgebied via het Erfgoed-programma te helpen en dat het Rijk, in vertrouwen dat de regio het beste weet hoe en waarmee eigenaren geholpen worden, hiervoor een ongelimiteerd budget beschikbaar stelt.

MKB

Het midden en klein bedrijf is van groot belang voor de leefbaarheid in de dorpen op het Groninger platteland. Ondernemers hebben vaak een grote rol in dorpsgemeenschappen en zijn op vele manieren van betekenis in dorpen en wijken. Mkb-ondernemers worden, omdat ze veelal ook inwoners van het gebied zijn, zowel zakelijk als privé door de aardbevingsproblematiek getroffen. Door de aardbevingen verliezen ze hun inkomen en zijn niet

zelfstandig in staat de problemen op te lossen. Het mkb-programma moet ertoe leiden dat ondernemers weer het perspectief krijgen om te kunnen ondernemen en weer verder kunnen met hun leven.

Uit het onderzoek van Gronings Perspectief blijkt 45 % van de door hen ondervraagde ondernemers in enige mate nadeel ervaart door de gaswinning. Verwacht wordt dat zo'n 3500 mkb-ondernemers een beroep op het programma gaan doen. In het rapport 'Groningen boven gas' geeft de commissie aan dat: *'Mkb'ers ondervinden schade in de bedrijfsvoering. Het gaat bij deze bedrijven naast de fysieke schade aan het gebouw en waardedaling, ook om specifieke bijkomende kosten als inkomstenderving en hogere onkosten voor bijvoorbeeld herinrichting, deskundigen en personeelslasten. Mkb'ers kunnen hierbij op verschillende manieren hinder ondervinden of in de knel komen. Er kan onenigheid zijn over de beoordeling van de kosten. Bij ondernemers kan de uitbetaling van een schadevergoeding nadelige fiscale consequenties hebben, zoals een extra aanslag omdat het vermogen van de onderneming stijgt door de betaalde schadevergoeding of een wijziging in de btw-afdracht.'*

Exemplarisch hiervoor is dat sinds juli 2021 al een pilot loopt voor verkochte bedrijfspanden uit Appingedam en Loppersum. Tot op heden is er nog geen steeds duidelijkheid voor deze ondernemers over een te vergoeden waardedaling.

Door het verbinden van bestaande loketten en het opzetten van regelingen biedt het mkb-programma een passende en flexibele oplossing voor de complexiteit van de problemen en de verscheidenheid aan vragen waar ondernemers mee kampen. Daar hoort bij dat we het programma ook zo laagdrempelig mogelijk willen houden en dat de (met name kleine) mkb'ers gefaciliteerd worden in hulp.

Vanuit het budget voor de integrale programma's is bij de bestuurlijke afspraken van 6 november 2020 een bedrag van € 11 miljoen beschikbaar gesteld voor het mkb-programma. Dit was toen al verre van voldoende maar was op dat moment het maximaal haalbare in de gesprekken met het Rijk.

Om de mkb-ondernemers in het aardbevingsgebied te kunnen helpen moet het mkb-programma kunnen beschikken over de middelen die nodig zijn om ondernemers weer die toekomst te kunnen bieden die ze, wanneer hen de ellende van de aardbevingen niet ten deel was gevallen, ook hadden ervaren zoals iedere andere ondernemer in de rest van Nederland.

Wij willen dat:

- Iedere mkb-ondernemer uit het aardbevingsgebied via het mkb-programma geholpen wordt en het Rijk, in vertrouwen dat de regio het beste weet hoe en waarmee mkb-ondernemers geholpen worden, hiervoor een ongelimiteerd budget beschikbaar stelt.

SUBSIDIEREGELINGEN

WAARDEVERMEERDERINGSREGELING

Voor de waardevermeerderingsregeling (€ 4000,- subsidie bij meer dan € 1000,- erkende schade) heeft de staatssecretaris een nieuwe aanpak voorgesteld die op geen enkele manier bij de uitkomsten van de parlementaire enquête past. De vergoeding is alleen nog beschikbaar als iemand tenminste een jaar heeft moeten wachten op een schadebesluit. Hier zijn we als regio niet in gekend en wij zijn het er ook niet mee eens. Dit houdt een versoering van de regeling in waardoor minder inwoners recht hebben op deze bijdrage. We vinden het onverteerbaar dat inwoners pas in aanmerking komen voor de regeling wanneer het IMG beslistermijnen voor het schadebesluit overschrijdt. Ook het IMG is niet blij met de wijziging. De bestaande regeling wordt uitgehold en met oneigenlijke argumenten ingeperkt. De motivatie is bovenal gelegen in de kosten van de regeling.

De regeling is juist een van de weinige regelingen die generiek van aard is en laagdrempelig. Op verschillende momenten heeft de regio (overheden en maatschappelijke organisaties) zich hier hard voor gemaakt (zie boek 4 van 'Groningers boven gas'). Een inperking sluit daarom niet aan bij de conclusies en aanbevelingen uit de parlementaire enquête Groningen. Bovendien leidt het tot nieuwe verschillen in de regio. De staatssecretaris geeft aan zich in te willen zetten voor het oplossen van ontstane verschillen. Dat begint met zelf geen nieuwe verschillen te creëren. De regio ziet daarom maar één oplossing: een ongewijzigde voortzetting zolang als de schadeafhandeling loopt waarbij het kostenaspect voor het Rijk geen rol mag spelen.

Wij willen dat:

- De waardevermeerderingsregeling ongewijzigd gecontinueerd wordt;
- Iedere inwoner meterkende schade automatisch de subsidie voor de waardevermeerderingsregeling ontvangt (brengen van de subsidie).

SUBSIDIE VVG UITBREIDING GEBIED BLOK E

De huidige VVG 10.000 regeling (Blok E) is gekoppeld aan het gebied dat valt onder de waardedalingregeling van het IMG van 6 november 2020. De waardedalingregeling is inmiddels door actualisatie uitgebreid. Het is daarom nodig om de toegevoegde postcodes ook toe te voegen aan het werkingsgebied van de huidige regeling VVG 10.000. Dan blijft de koppeling tussen het gebied van de waardedaling en het gebied van de VVG 10.000 regeling gelijk. Hiermee worden verschillen voorkomen. Daarnaast wil de regio het herstel van een ongelijke situatie die in het verleden is ontstaan in de noord-westzijde van het gebied (gemeente Het Hogeland). Ook deze postcodes moeten worden toegevoegd aan de VVG 10.000 regeling. In totaal gaat het om ca. 3000 adressen.

Deze uitbreiding sluit aan bij de conclusies uit 'Groningers boven gas'. Juist deze regeling heeft geleid tot een enorme commotie en heeft in niet geringe mate bijgedragen aan het beeld dat de rijksoverheid de inwoners (letterlijk!) in de kou liet staan. Zelfs bij deze regeling heeft het ministerie van EZK een voor de hand liggende uitbreiding niet ingevoerd maar verschuilt zich achter systeemargumenten.

Wij willen dat:

- Het gebied van de VVG 10.000 regeling wordt uitgebreid met de postcodes die door het IMG zijn toegevoegd aan de waardedalingregeling;
- De postcodes aan de noordwestzijde van gemeente Het Hogeland die nu nog buiten de regeling vallen worden toegevoegd.

SPECIFIEKE KOSTEN VAN GEMEENTEN EN PROVINCIE

OPENBARE RUIMTE EN LEEFBAARHEID

De versterkingsoperatie heeft niet alleen gevolgen voor woningen maar ook voor de openbare ruimte in straten, wijken en dorpen. De bouwwerkzaamheden leiden tot schade aan bijvoorbeeld wegen en openbaar groen. Leidingen en riolering moet verlegd en aangepast worden. Deze gevolgen van de versterking komen volgens de bestuurlijke afspraken van 6 november 2020 voor rekening van het Rijk.

De voortgang van de versterkingsoperatie zoals die door de NCG gerealiseerd wordt, is bepalend voor het moment dat de kosten gemaakt worden. Herstel van de openbare ruimte is alleen mogelijk na afronding van de versterking in een bepaalde straat, wijk of dorp. Door de vertraging van de operatie en de recente enorme prijsontwikkeling verwachten de gemeenten bij de uitvoering van het programma een fors tekort ten opzichte van eerder gemaakte afspraken.

Gemeenten willen het herstel van de openbare ruimte en de verbetering ten behoeve van de leefbaarheid hand-in-hand laten gaan. Dat is één van de doelen van de gebiedsgerichte aanpak van de gemeenten. Dit is volledig in lijn met aanbeveling 2 van de parlementaire enquêtecommissie: de gebiedsgerichte aanpak is een aanpak van onderaf en gaat over meer dan huizen en stenen: het gaat over mensen en hun thuis. Het huis en de buurt waarin zij leven, samen met anderen.

De gemeenten willen daarom dat de dekking van de inpassingskosten en de verbreding naar leefbaarheid onderdeel zijn van de nieuwe afspraken over een toevoeging aan het gemeentefonds. Alleen op deze manier kan een bureaucratische en technocratische aanpak voorkomen worden.

Wij willen dat:

- Herstel van de openbare ruimte en verbetering van de leefbaarheid hand-in hand gaan;
- Er voldoende budget is om dit mogelijk te maken.

INZET LOKALE OVERHEDEN EN PROVINCIE

De aardbevingsvraagstukken leggen al jaren een fors beslag op de gemeentelijke en provinciale organisaties. Het vraagt een goede kennis van het dossier en een grote inzet onder vaak hoge tijdsdruk met voortdurend wisselende uitgangspunten en afspraken. Inwoners die vragen hebben of vastlopen in het systeem doen met regelmaat een beroep op de gemeente. Ook de sociale gevolgen hebben een enorme impact op de taken en medewerkers van de lokale overheden.

Alle gemeenten en de provincie hebben daarom teams ingesteld voor de aardbevingsvraagstukken en de gevolgen daarvan voor de inwoners. Het spreekt voor zich dat de overheden - die het financieel toch al niet ruim hebben - niet in staat zijn deze extra kosten te dragen. Bovendien blijkt nadrukkelijk uit de parlementaire enquête dat de gemeenten geen enkele sturingsmogelijkheden hebben in het winningsbeleid maar wel opdraaien voor de negatieve gevolgen.

Een zeer ruimhartige dekking van de ambtelijke inzet is daarom noodzakelijk. In 2020 hebben de gemeenten afspraken gemaakt over dekking van deze inzet t/m 2024. Het is nu tijd om deze afspraak te verlengen: zo lang als nodig en zo veel als nodig is.

De huidige afspraak met gebruik van Specifieke Uitkeringen (SPUKS) vergt een grote mate van bureaucratie bij aanvraag en verantwoording van deze kosten. De gemeenten en de provincie willen daarom dat de dekking van deze kosten onderdeel is van de nieuwe afspraken over een toevoeging aan het gemeente- en provinciefonds. Alleen op deze manier kan onnodige bureaucratie voorkomen worden.

Wij willen dat:

- Er via het gemeente- en provinciefonds voldoende budget is om de kosten te dekken van de gemeentelijke- en provinciale ambtelijke inzet.

FOTOGRAFIE:

Alex Wiersma, provincie Groningen

Diepzeekonijn

Marieke Kijk in de Vegte

Stella Dekker fotografie

Wilco van der Laan Fotografie

Xander Brinkman, provincie Groningen

